Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 291 (1088) | 1978 чылдың декабрь 20, среда | Үндезилеттинген 1925 чылда | Өртээ 2 көп.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ОРЕЛ. «Орелский» деп механизастаан комплекстиң коллективи күрүнеге эът садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин областа бир дугаарында күүсеткен. Бо бүдүрүлге чери чыл эгезинден бээр хүлээп алыр пунктуларже 16 муң центнер хаван эъдин чорудкан.

Олар бо чедиишкинни күш-ажылды шын организастап, курлавырларны чөп ажыглап тургаш, чедип алган. Кыска хуусааның иштинде хаван турар өрээлдерни эде дерээн. Ам комплекске хары угда тос муң хаванны азы төлевилел ёзугаар көргенинден ийи муң баш хөйнү азырап болур. Чемгерилге рационунда янзы-бүрү дазыл үнүштер, картофель, сиген холумаа бар.

Эрткен чылга деңнээрге, хаваннарның баш саны өскен, чаш төлдү алыры экижээн.

(СЭТА).

СЭКП ТК-НЫҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫ, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ИЙИ ДАКПЫР МААДЫРЫ ЭШ ЛЕОНИД ИЛЬИЧ БРЕЖНЕВТИ ЛЕНИН ОРДЕН БОЛГАШ ҮШКҮ «АЛДЫН СЫЛДЫС» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында болгаш дайын соолуңдеги үеде Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың мурнунга шылгараңгай ачы-хавыязы дээш, тайбың дээш демиселге могаг-шылаг чок күш-ажылы дээш база төрүттүнгенхүнү-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры эш Леонид Ильич Брежневти Ленин орден болгаш үшкү «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. КУЗНЕЦОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың декабрь 19.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының онгу сессиязы

СОВЕТ ТЫВА: онгу беш чылдың дөрткү чылында

1979 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Тыва АССР-ниң Күрпланының даргазы депутат М. С. САЛЧАКТЫҢ илеткелинден

Илеткелчи онгу беш чылдың үшкү чылында ССРЭ-ниң чедиишкиннерин, СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының, ССРЭ-ниң база РСФСР-ниң Дээди Советтериниң чоокта чаа болуп эрткен сессияларының шиитпирлериниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң ноябрь Пленумунга чугаазының мобилизакчы аажок улуг ужур-дузазын демдеглээш, Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чамдык түңнелдерин чугаалаан.

Республиканың үлетпүр продукциязының хемчээли, 1978 чылдың планының күүселдезин киириштирерге, онгу беш чылдың үш чылдарында 23 хуу хире өзер. Бүдүрүлге өзүлдезиниң темпизиниң үш чылдар даалгазын хөмүр-даш, өңнүг металл, далган-комбикорм бүдүрүлгелери болгаш өскелер-даа чедиишкинниг күүседип турар. Чиик, полиграфия, сүт үлетпүрлери мурнап турар. 1978 чылда дээрбе комбинады, Чадааның саржаг заводу, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйы болгаш өскелер-даа бүдүрүлге хемчээлиниң, ассортимент болгаш шынар талазы-биле чыл даалгаларын доздур болгаш ажыр күүседип турар.

Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелериниң, ылаңгыя одаар чүүл, аъш-чем эргелелдериниң, «Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкынының, Туранның, Бай-Хаактың, Чадааның, Кызылдың хлеб заводтарының, «Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттарның план күүсетпейн турарындан чамдык чүгула продукцияларны бүдүрериниң планы күүсеттинмес. Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери бар аргаларындан куду деңнелде ажылдап, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче кошкак кичээнгей салып турар. Хөй бүдүрүлгелер чаңгыс ээлчеглиг.

1978 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын үлетпүр бүдүрүлгелериниң 30 хуу хирези күүсетпес хире. Мооң чылдагааннары болза күш-ажылды механизастаарынче кичээнгейниң кошкаа, күш-ажылды нормалаарында, нормаларны чаарты көөрүнде четпестерниң бары болуп турар. Мооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң октябрьда планы республикага 99,2 хуу күүсеттинген. Бүдүрүлгелерде ажыл шагының чыдырын хөй. Чүтле прогулдарның, анаа турар чоруктарының, шөлээ дилээниниң уржуктарындан 1045 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан.

Продукция шынарын бедидер ажыл бүдүрүлгелерде элээн идепкейжээн. 10 кылыгларга Шынар демдээ тывыскан, аттестаттаан продукцияның хуузу 30 четкен. Ынчалза-даа бо айтырыг үениң негелдезинге ыракта четпес. Шынарны башкарарының комплекстиг системазынче чүгле 12 бүдүрүлге кирген.

Аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери, «Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкын, «Тыва көдээ тудуг» трест шынары куду хөй продукцияларны бүдүрүп турар. «Сельхозтехниканың» Күркомитединиң мастерскаяларының, ыяш ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелериниң продукциязының шынарын экижидери негеттинип турар. Материалдың, күш-ажыл, саң-хөө курлавырларын чөп ажыглавайн турарындан бараанның продукцияның бот-үнези бо чылын 1,12 млн. рубльге аартаан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында чамдык эки түңнелдер бар дээрзин илеткелчи демдеглээн. Специализацияның болгаш концентрацияның аргазы-биле 3 каттыжыышкынны тургускаш, оларда совхозтарның 80 ажыг хуузун киириштирген. Эрткен чылга деңнээрге, сүт бүдүрери өскен, ону күрүнеге садары күүсеттинер. Мал бажы элээн өскен. Ынчалзажок көдээ ажыл-агыйда курлавырлар болгаш аргалар четпес ажыглаттынып турар. Тарааның, картофельдиң, ногааларның дүжүдү чавыс болган.

Мал ажылында улуг четпестер бар. Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем районнар бүгү чүзүн малдарның баш санын кудулаткан. Беш совхоз хаван фермазын катап тургуспаан, Таңды, Каа-Хем, Тожу районнар сүт бүдүрерин эрткен чылдан эвээжеткен.

Тудуг талазы-биле чамдык ажылдар кылдынганын илеткелчи демдеглээн. Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, көдээ ажыл-агыйның хөй тудуглары, школалар, уруглар албан черлери, клубтар, 107,4 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнары туттунган. Тудуг организацияларының баазазынга 4 млн. рубль шиңгээттинген. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы күүсеттинер хире.

Мооң-биле чергелештир тудуг организацияларының ажылында бичее эвес четпестер барын демдеглээри чугула. Тудугнуң бодунуң баазазы оожум хөгжүп турар. «Тыва көдээ тудуг» трест, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкын боттарының баазазынга көрдүнген хөреңгилерни ыракта чедир шиңгээтпээн.

Ындында-ла чедишпес ажылчын күжүн багай ажыглап турар, тудугда механизация деңнели чавыс. Ажыл шагының чыдырын, тудугжуларның ажылдан үнер чоруу хөй. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 22 организация күүсетпээн. Бригада керээзи-биле ажылдаар арга чогууру-биле нептереттинмээн. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 855 муң рубльге аартаан. Капитал салыышкынны үүрмектеп сандарадып турарындан доозулбаан тудугларның саны өзүп турар.

Нийти ажыглалдың транспорту 1978 чылдың чүък сөөртүлгезин тонна талазы-биле 102,5 хуу, пассажирлер аргыштырарын 101,5 хуу күүседип болур. Топчуттунген сөөртүлгениң хуузу 82 четкен. Транспорт эргелели күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылга удур 7,6 хуу өстүрүп, электри энергиязының, дизельге одаар чүүлдүң камналгазын чедип алган. Ынчалзажок эргелелдиң ажыл-чорудулгазында четпестер амдаа хөй.

1978 чылда бараан саарылгазының болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң сайгарарының планнары күүсеттинер болгаш эрткен чылга деңнээрге элээн өзер.

Үстүүде сан-түңнерден алырга, чыл планының күүселдезинде шыңгыы четпестер бар болуп, оларның уржуунда үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрериниң чыл болгаш үш чылдар планнарында, капитал тудугда хожудаашкыннар бар апарганын илеткелчи демдеглээн. Ынчангаш бүгү министерстволар, ведомстволар, Кызыл хооркүүском, райкүүскомнар эш Л. И. Брежневтиң ноябрь Пленумунга чугаазында түңнелдерге болгаш айтышкыннарга дүүштүр чогуур хемчеглерни алыр ужурлуг.

Илеткелчи оон ыңай Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1979 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планын сессияга чугаалажыры-биле киирип турарын чугаалааш, ону депутаттарга таныштырган.

1979 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,9 хуу өстүрерин планда көрген. Үлетпүр продукциязының 90 хире хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден алыр. Электри болгаш чылыг энергиязын ажыглап кылыры, одаар чүүл тывыжы өзер. Сорттуг даг-дүгү 3,8 хуу өзер.

Тудуг материалдарын бүдүрери — тууйбуну 44,8 хуу, чыып эптээр конструкцияларны болгаш кезектерни 15,7 хуу, дилген материалдарны 14,9 хуу көвүдедир. Элегес-Аксының заводунуң күчүзүн шиңгээдиринге хөй ажылдар кылдынар.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедири-биле чиик үлетпүр кылыгларын 14,5 хуу көвүдедир. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннарын 1,9 млн. рубльге бүдүрер. Бо талазы-биле чурт бүдүрүлгезиниң, ыяш ажыл-агыйының мурнунга улуг сорулгалар салдынган. Аъш-чем барааннарындан эът, сүт продуктуларын бүдүрери ниитизи-биле 10 хуу өзер. Маңаа кол кичээнгейни шынарже, ассортиментиин калбартырынче, курлавырларны чөп ажыглаарынче угландырган турар.

Көдээ ажыл-агыйның нийти продукциязы 137,9 млн. рубль чедип, бо чылдан 1,6 катап көвүдээр. Күрүнеге 50 муң тонна тарааны, 28 муң тонна эътти, 27,5 муң тонна сүттү, 3300 тонна дүктү, 9 млн. чуурганы садары көрдүнген. Тарылга шөлү — тараа культураларының 245 муң га, картофельдиң, ногааларның 2,9 муң, мал чеми культураларының 128,7 муң га чедер. Гектар черден чылда ортумаа-биле 10,5 центнер, а суггаттыг черлерден 13,5 центнер тарааны алыр. Нийти чылданы — тарааны 252,8 муң тонна, картофельди 26,1 муң тонна, ногааларны 11,3 муң тонна чедирер. Сүттү бүдүрерин 62 тонна, эътти 39 тонна, дүктү 2800 тонна, чуурганы 17,5 млн. чедир көвүдедир. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер талазы-биле чогуур хемчеглерни боттандырар. Ооң иштинде 1,4 муң га суггаттыг черлерни ажыглалга киирер, 2,6 муң га черниң суггарылга системазын ажыглалга киирер, 85 муң га черни суглуг болдурар, 50 муң га одарларның суггадын чаартыр, 380 га черни кевирер.

Совхозтарга мыйыстыг бода малдың баш санын 2,4 хуу, хой, өшкүнүң 5,7, хаванның 20 хуу өстүрер. Ол сорулга-биле 7 совхозка 2 муң баш хаванныг фермаларны катап тургузар, эъткир инек фермаларындан 4,7 муң инекти сүт фермаларынче шилчидер, бир саар инекке ортаашпыр 1800 кг-дан, төп районнарга 1900—2000 кг-дан эвээш эвес сүттү саап алыр. Бир хойдан кыргып алыр дүктү 2,2 кг, чамдык совхозтарга 3—3,5 кг чедирер.

Мал чеминге 160 муң тонна сигенни, 380 муң тонна силосту, 6 муң тонна сиген далганын, брикеттиг болгаш борбактаан 10 муң тонна мал чемин белеткээр. Сиген шөлдериниң болгаш одарларның үндезин экижидилгезин чорудар.

1979 чылда республиканың көдээ ажыл-агыйы 420 тракторларны, 150 комбайннарны, 710 чүък машиналарын алыр. Техниканы эки ажыглаар сорулга-биле чогуур хемчеглерни алыр. Механизатор мергежилге 640 кижини белеткээр, 810 аныяктарны профтехучилищелерже чорудар, К-700 тракторларга ажылдаар 240 кижини өөредир.

Чыл планының төлевилелинде капитал салыышкынның нийти түңүн бо чылдыындан 39 хуу көвүдедирин көрдүнгенин оратор чугаалаан. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,7 хуу өзер. Капитал салыышкыннарны колдуунда тудуп турар, ажыглалга киирер объектилерге мөөңнээр. Чаа эгелээр тудугларны, ылаңгыя администрация, албан черлериниң тудугларын эгелээрин кызырар. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге 73,1 млн. рубль, ооң иштинде 85 муң га суглуг одарларны, мелиорацияны чорудары, мал кажааларының хөй объектилерин ажыглалга киирери көрдүнген.

Тудуг организацияларының боттарының баазаларын быжыглаарынга 6,5 млн. рубль, геология-шинчилел ажылдарын үргүлчүлээринге 5,57 млн. рубльди, даг-дүгү бүдүрүлгезинге 8 млн. рубльди, чуртталга болгаш социал-культура объектилеринге, чамдык бүдүрүлгелерни чаарты дерииринге хөй түңнүг хөреңгилерни төлевилээн. Мөөңнеп садар бараан баазазының, судноларсептээр бүдүрүлгениң, хем транспортунуң Кызылга өртээлин тудары көрдүнген. Автооруктар тударынга болгаш септээринге 9,1 миллион рубль азы бо чылдыындан 41,5 хуу хөй көрдүнген.

Республиканың чонунуң чаагай чоруун бедидеринче кичээнгейни улгаттырган. Чуртталга тудуунга 3,2 млн. рубльди, бо чылдыындан 7,7 хуу хөйнү, кадык камгалалының объектилеринге 2,4 млн. рубльди азы бо чылдыындан 24 хуу хөйнү улус өөредилгезиниң баазазын хөгжүдеринге 6,8 млн. рубльди азы бо чылдыындан 7 катап хөйнү, культура-чырыдыышкын албан черлериниң тудуунга 2,3 млн. рубльди азы бо чылдыындан 2 катап хөйнү төлевилеп турар.

Республикада улуг тудуг чери болуп турар Саянның суг шыгжамырының девискээринге 19,9 млн. рубль капитал салыышкынны киирер, оон 9,9 млн. рубльди чаа Шагаан-Арыгның, 2,9 млн. рубльди чаа Чаа-Хөлдүң, Хайыраканның тудугларынга төлевилээн. Улуг-Хем районунга көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин катап тургузаар ажылдар, хем унунуң ыяжын алтаары үргүлчүлээр.

Транспорттуң бүгү хевирлери улам ыңай хөгжүүр. Нийти ажыглалдың транспорту чүък сөөртүлгезиниң хемчээлин 2,3 хуу, чүък сайгарылгазын 7,4 хуу, чоннуң аргыштырылгазының сайгарылгазын 4,8 хуу улгаттырар. Транспорт ажылының немей өзүлдезиниң барык 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринден күүседир. Чүък сөөртүлгезиниң бот-үнези 0,5 хуу кудулаар. Агаар транспортунуң чүък сөөртүлгезиниң хемчээлин 12,4 хуу, пассажирлерниин — 9,2 хуу улгаттырар. Хем транспорту чүък сөөртүлгезин 9,6 хуу, пассажирлер аргыштырарын 47,9 хуу улгаттырар. 1979 чылда харылзааның бүгү хевирлерин калбартыр, тарифтиг орулганы 6,2 хуу, продукция хемчээлин 7,3 хуу өстүрер.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазы болгаш нийти чемненилгениң сайгарылгазы элээн өзер, садыглаар шөл калбарар. Ачы-дуза чедирериниң сайгарарының хемчээлин 4,8 млн. рубль, ооң иштинде көдээ черлерге 1,9 млн. рубль чедирери көрдүнген. Ажылдың шынарын бедидеринче, чагыглар күүседириниң хуусаазын кызырарынче кичээнгей күштелир. Улус өөредилгезиниң материал-техниктиг баазазы улам экижиир. 1979 чылда школалар өөреникчилериниң саны 3 хуу, тускай ортумак өөредилге черлериниң сургуулдарының — 4,5 хуу, дээди өөредилге черлериниң студентилериниң — 1,8 хуу өзер, профтехөөредилге сургуулдарын 1940 кижи чедирер. Чоннуң медицина хандырылгазын экижидер болгаш кадык камгалалының баазазын быжыглаар талазы-биле чогуур хемчеглер көрдүнген. Күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаар айтырыгже эргелел болгаш черчер Советтери чугула кичээнгейни угландырар.

1979 чылдың планныг даалгаларын боттандырары ажылчы чоннарның чогаадыкчы күштерин долузу-биле мобилизастаарын, чаа курлавырларны болгаш аргаларны тып, ажыглалга киирерин, коллектив бүрүзүнге ажыл-херекчи болгаш организастыг ажылдарның деңнелин улам бедидерин негеп турар дээрзин илеткелчи түңнелинде чугаалаан. Бо талазы-биле министерстволарның, ведомстволарның, Советтерниң, бүдүрүлге удуртукчуларының сорулгаларынга ол доктаалган.

ЧУРУКТА: сессияның ажылының үезинде.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ СОСТАВЫНГА ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ДЕПШИДИЛГЕЗИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидери декабрь 18-те бүгү чуртта эгелээн.

Москва областа Серпухов районнуң «Заокский» совхозунуң ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның специалистери болгаш албан-хаакчылары Төп соңгулда комиссиязынга боттарының төлээлекчизин депшидери-биле чыглып келген.

Совхозта партком секретары Г. И. Лавров хуралды ажыткан. Ажыл-агыйның директору В. М. Чуркин сөс алгаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязынсоставынга ногаажылар бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. И. Рыбакованы депшидерин саналдаан. Эки специалист, бүдүрүлгениң билдилиг организакчызы Г. И. Рыбакованың чедиишкиннерин ССРЭ-ниң Күрүне шаңналы-биле демдеглээн деп, оратор чугаалаан. Мурнакчы бригадир хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол — СЭКП Төп ревизия комиссиязының кежигүнү.

Г. И. Рыбакованы депшидер дугайында саналды ногаажылар бригадазында ажылчын Е. Б. Нарскина, совхозтуң кол агроному В. К. Матэнин, совхозта комсомол комитединиң секретары З. Е. Чужакева олар деткээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга Г. И. Рыбакованы депшидер дугайында саналды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга ССРЭ-ниң космонавтылар отрядындан ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Коваленокту депшиткен.

Культура ажылдакчыларының профэвилел ТК-ның Президиумунуң калбак хуралы Москвага эрткен. Бо эвилелдиң ТК-ның даргазы М. В. Пашков хуралды ажыткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязынга төлээлекчини депшидер дугайында айтырыгны ангаа чугаалашкан.

Күрүнениң академиктиг Биче театрының артизи, ССРЭ-ниң Улустуң артизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Н. Гоголева ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга СЭКП ТК-ның секретары, СЭКП ТК-ның партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи И. В. Капитоновту депшидерин саналдаан.

Бүгү-россияның хор (ыры) ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Г. Соколов, культура ажылдакчыларының Москва хоорай комитединиң даргазы З. Н. Глебовская, «Кызыл пролетарий» типографияда парлакчы, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреазы А. М. Федоров, грампластинкаларның Апрель заводунда прессовщик Н. А. Соломатина олар ук саналды деткээннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга И. В. Капитоновту депшидерин культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-ның Президиуму чаңгыс үн-биле шиитпирлээн.

Руставиниң металлургия заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Төп соңгулда комиссиязының составынга мартен цехинде кан эзилдирикчизи, партия кежигүнү эвес [illegible] Г. Дзнеладзени депшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязынга ВЦСПС-тиң төлээлекчизин депшидеринге тураскааган, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң Президиумунуң калбак хуралы болган. ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаевти комиссияның составынга депшидер дугайында саналды ВЦСПС-тиң секретары А. В. Викторов киирген.

Демир-орук транспортунуң ажылчыннарының профэвилел ТК-ның даргазы Н. И. Ковалев, Москвада 2-ги шак заводунуң эптекчизи А. М. Похмельнова, өскелер-даа саналды деткээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаевти депшидерин хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле шиитпирлээн.

Молдав ССР-ниң Резинск районда Распоненниң эмнелге коллективи Төп соңгулда комиссиязының составынга эмнелгениң кол эмчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. К. Врабийни депшиткен.

Украинаның республика Коммунистиг организациязындан ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга Украинаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары И. З. Соколовту депшиткен.

Таджик ССР-де Ленинабад областың Ходжент районда Фрунзе аттыг колхозтуң колхозчулары Төп соңгулда комиссиязының составынга хөвен ажаар машинаның башкарыкчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Нурматованы депшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга Москва хоорайның Коммунистиг организациязындан СЭКП МХК-ниң ийиги секретары В. Н. Макеевти депшиткен.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинден Төп соңгулда комиссиязының составынга чогаалчы, эвилелдиң баштаар чериниң кежигүнү, «Литературная газетаның» кол редактору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Б. Чаковскийни депшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга ажылчы чоннарның эң дээре төлээлекчилерин депшидери бүгү чуртта үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының онгу сессиязы

СОВЕТ ТЫВА: ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДӨРТКҮ ЧЫЛЫНДА

1979 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1977 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында

Тыва АССР-ниң саң министри депутат Б. К. БУДЕГЕЧИЕВТИҢ илеткелинден

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен ноябрь Пленуму ССРЭ-ниң 1979 чылда экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин чүүлдүг деп көрген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ук Пленумга чугаазында онгу беш чылдың эрткен чылдарында бистиң чурттувустуң хөгжүлдезин тодаргайы-биле анализтеттинген болгаш келир үениң сорулгалары айыттынган. Бистиң чурттувустуң келир чылда хөгжүлдезиниң планын болгаш бюджедин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу сессиязы, а РСФСР-ниң 1979 чылда хөгжүлдезиниң планын болгаш бюджедин Россия Федерациязының Дээди Совединиң тоску сессиязы хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары экономика болгаш культура тургузуушкунунга чамдык эки чедиишкиннерни чедип ап турар. Эрткен чылга деңнээрге бо чылын үлетпүр продукциязы сайгарары 11 хуу өзер азы 109 миллион рубль болур. Республиканың чонунга хөй түңнүг бараалар саттынар болгаш 1978 чылдың бюджеди 102 хуу күүсеттинер.

Онгу беш чылдың үш чылдарында бюджеттиң орулгазының кезээниң ажыр күүсеттинип келгениниң ачызында республиканың ажыл-агыйының херегцелдеринге 10 миллион рубльди немей бээр аргалыг болган.

Тыва АССР-ниң 1979 чылда хөгжүлдезиниң бюджедин партия обкомунуң бюрозу чүүлдүг деп көрген болгаш ол бюджетти орулгалар болгаш чарыгдалар талазы-биле 88985 муң рубльге бадыладыры-биле бо сессияга киирген. Бюджеттиң орулгаларын планнаарда кол кичээнгейни бүдүрүлгелерниң ажыктыг чоруун болгаш ажылдың шынарын бедидеринче угландырган.

1978 чылга деңнээрге бюджеттиң өзүлдези 5281 муң рубль азы 6,3 хуу болур. Орулгаларның хөй кезии социалистиг ажыл-агыйлардан кирер. Орулганың хөй кезии бараан саарылгазындан кирер. Продукция бүдүрерин улам көвүдедир, ооң ассортиментизин калбартыр сорулга-биле бараан саарылгазындан кирер орулгаларны 29.100 муң рубльге планнап турар. Ол дээрге бо чылда кирер орулгалардан 4 хуу хөй болур.

Бо чылын бараан саарылгазындан кирер орулгаларның планы күүсеттинер, ындыг болзажок бюджеттиң орулгазын өстүрериниң бо дээш ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. Ылангыя аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери четпес ажылдап турар. Эргелелдиң бүдүрүлгелери эрткен чылга деңнээрге кол фондуларның бир рубльинге онаажтыр фонд эгидилгезин 7 көпеек куду ап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш продукция бүдүрериниң база сайгарарының планнары күүсеттинмээн. Эргелел ниитизи-биле бо чылдың эгезинден бээр бараан саарылгазындан 400 муң рубльди, а бо эртип турар чылда 294 муң рубльди бюджетке чедир киирбээн.

Республиканың садыг организациялары чагыткан барааннарын чедир сөөртүп албайн турар. Чижээлээрге, 429 муң рубльдиң идиктери, 872 муң рубльдиң трикотаж кылыглары чедир сөөртүнмээн. Кызылдың алгы заводу бичии уруглар кидис идик бүдүрериниң планын чыл санында күүсетпейн келген.

1979 чылдың планында чоннуң херегцел барааннарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле улуг хемчеглер айыттынган.

Ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларындан Күрүне бюджединиң орулгазынга 5.707 муң рубль кирер. Орулгага кирер хөреңгилерни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база продукция бүдүрериниң хемчээлин өстүрериниң болгаш бүдүрүлге фондуларының ажыглалын экижидериниң күзели-биле чедип алыр.

Бо чылын республиканың чамдык адырларының экономиказында шынар талазы-биле эки өскерлиишкиннер болган. Ындыг болзажок бүдүрүлге фондуларының бир рубльинге онаажтыр продукция бүдүрериниң хемчээлин 13 бүдүрүлге ооң мурнунда чылда турганындан кудулаткан. «Тудуг несектери» комбинат, Туранның мал белеткээр пунктузу. Чадаананың райпромкомбинады фондулар эгидилгезин кудулаткан. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, алгы заводу, даарапылга фабриказы дээн ышкаш 11 бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ооң мурнунда турган чылдан кудулаан. Республика үлетпүрү ниитизи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 98 хуу күүсеткен, ооң уламындан 1860 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязы чедир бүдүртүнмээн.

1979 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 4,7 хуу бедидерин, үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алырын планның төлевилелинде көрген.

Онгу беш чылдың эгезинден бээр республика үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери продукцияның шынарын бедидер талазы-биле элээн ажылдарны боттандырган. 1975 чылда бүдүрүп турган продукциявыстың чаңгыс-даа хевиринге Шынар демдээн тывыспаан турган болза амгы үеде 19 кылыглар Шынар демдектиг бооп турар. Ындыг болзажок Чадаананың болгаш Кызыл-Мажалыктың сүт заводтарының, алгы заводунуң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының кылып турар продукцияларының шынары куду бооп артпышаан.

Республиканың үлетпүр продукциязының бот-үнези 583 муң рубльге аартаткан, электроэнергия болгаш чиг-эт камналгазында четпестер ам-даа бар бооп турар.

Бюджеттиң орулгаларын күүседиринге күрүне болгаш кооператив садыы улуг рольду ойнап турар. Бо чылдың бараан саарылгазының планы 101 хуу күүсеттинер. 1979 чылда кооперация садыының орулгазындан 982 муң рубльди, күрүне садыындан — 234 муң рубльди бюджетке киирер деп планнаан.

Республиканың экономиказын хөгжүдеринге автомобиль транспорту улуг рольду ойнап турар. Элээн хөй автобүдүрүлгелер планныг онаалдазын ажыр күүседип турар-даа болза чүък сөөртүлгезиниң ниити планы 96,3 хуу күүсеттинген. Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде чолаачылар чедишпезинден болгаш оон-даа өске чылдагааннардан хүннүң-не 200 хире автомашина анаа туруп турар. Ооң уламындан эргелел бо чылын 600 муң ажыг рубльдиң орулгазын чедир албаан.

Ажыл төлевириниң доктаамал өзүп турары-биле чергелештир чоннуң үндүрүг төлевирин 1979 чылда 22 млн. рубльге планнаан, а күрүне страхованиезинден 8,2 млн. рубль кирер.

Республиканың 1979 чылда Күрүне бюджединиң чарыгдалын 88.985 муң рубльге бадыладыры-биле сессияда киирген. Ол бо чылын турганындан 6,3 хуу хөй болур.

Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге бюджеттен 23.081 муң рубльди, а бүдүрүлгелерниң болгаш ажыл-агый организацияларының боттарының хөреңгизинден 9.737 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген. Бо акша-хөреңги түс-түс адырларның хөгжүлдезиниң негелдезинге дүүштүр хуваттынган. Оларны ажыктыг кылдыр шиңгээдиринче кичээнгейни салыр херек. Чоннуң чурттаалга болгаш амыдырал хандырылгазын экижидеринче улуг кичээнгей салдынып турар. Ындыг болзажок бо чугула адырга көрдүнген хөреңгилерниң четче ажыглаттынмайн турарының фактылары ам-даа бар. Чижээлээрге, бо чылын Кызыл хоорай коммунал-ажыл-агыйының капитал тудуунга көрдүнген хөреңгилерниң чүгле 70 хуу хирезин шиңгээдип алган. Эрткен 11 айларда Кызыл хоорай, Таңды, Каа-Хем районнар капитал септелгеге көрдүнген 100 муң ажыг рубльди чедир ажыглаваан.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдеринге кайгамчык улуг перспективаларны ажыткан. Партия Тыва обкомунуң сески пленуму ук Пленумнуң материалдарын чугаалажып көргеш, республиканың кодээ ажыл-агыйын шапкын хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглерни хүлээп алган. Тыва АССР-ниң экономиказын, ылангыя кодээ ажыл-агыйын хөгжүдер дээш партия болгаш чазак болдунар-ла бүгү хемчеглерни ап, улуг дузаны көргүзүп турар. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң шиитпирин ёзугаар совхозтарның күрүне банкызындан алган 16,7 миллион чээлизин үндүр бижээр, 21,9 миллион рубль чээлини эгидериниң хуусаазын узаткан. Республикага бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок болганын өөренип көргеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели республикаже сөөртүп турар мал чемин сөөрткениниң өртээн 50 хуу чедир чиигедир деп доктаалды хүлээп алган. 1979 чылдың январь 1-ден эгелеп мал ажылының чамдык продуктуларын садып алырының өртээн улгаттырганындан бистиң колхозтарывыс 5 миллион хире немелде орулганы алыр. Тываның кодээ ишчилери партия болгаш чазактың көргүзүп турары бо хире улуг дузаламчызын ханы угаап, төрээн чуртка хөй продукцияны бүдүрүп бээр дээш улам күженишкенниг ажылдаар ужурлуг.

Республиканың кодээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге 1979 чылда РСФСР-ниң бюджединден болгаш совхозтарның боттарының хөреңгилеринден 57 млн. рубль көрдүнүп турар. Бо акша-хөреңги-биле кодээ ажыл-агыйның хөй санныг объектилерин туттунар. Чүгле ветеринария албанының черлеринге безин барык ийи миллион хире рубльди чарыгдаары көрдүнүп турар. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге көрдүнген хөреңгилерни шуптузун ажыктыг кылдыр шиңгээдип алыр сорулга бистиң мурнувуста туруп турар. Малдың баш санын көвүдедиринче кол кичээнгейни салыр ужурлуг бис. Кодээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест карылгалыг ажылдап турар совхозтарның экономиказын, саң-хөө байдалын ханы сайгарып, анализтеп тургаш, хожудап турар ажыл-агыйларның санын эвээжедир хемчеглерни алыр ужурлуг.

Социал-культура айтырыгларынга илеткелчи доктааган. Бо адырга бюджеттен чарыгдаар хөреңгилерниң түңү чыл келген тудум көвүдеп турар. 1979 чылда школаларның, клубтарның, библиотекаларның болгаш өске-даа культура албан черлериниң четкизин калбарар, оларның хөгжүлдезинге бюджеттен 60.486 муң ажыг рубльди чарыгдаары көрдүнүп турар. Школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге 5267 муң рубль чарыгдаттынар. 1979 чылда кадык камгалалынга 21621 муң рубльди тускайлаан. А эргелел черлериниң чарыгдалынга 3142 муң рубльди көрүп турар.

Илеткелчи ооң соонда түс-түс районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге тодаргай доктааган. Маңаа ниитизи-биле 52884 муң рубль көрдүнген ийикпе, азы бо чылда турганындан ол 6 хуу өзер.

Тыва АССР-ниң 1977 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту орулгалар талазы-биле 134973 муң рубльге, чарыгдалар талазы-биле 130142 муң рубльге, орулгалар чарыгдалардан 4831 муң рубльге ажып турар кылдыр бадыладыры-биле сессияга киирген.

Тываның ажылчы чоннары партия обкомунуң удуртулгазы-биле онгу беш чылдың дөрткү чылында ажыл-агыйның бүгү адырларынга эки көргүзүглерни чедип алыр дээрзин илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

(Уламчылыг).

Репортаж

КОМБИНАТТЫҢ БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАРЫ

Кызыл-Мажалыкта эът комбинадын ажыглалга кииргенден бээр бир ай ажып турар. Бо комбинатта ажыл-иш канчаар чоруп турарыл? Комбинаттың кол албан-хандырылга корпузу бүрүнү-биле ажылдап, аңаа ажылдаар ажылдакчылар четчири-биле хандыртынган. Бо хүннерде мында инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле катай 191 ажылчыннарны хүлээп алган. Оларның саны хүн бүрү немежип турар.

...Мал согар, союп-бузар кол корпустуң цехтеринде ажыл-иш хайнышкынныг. Мында чамдык цехтерниң дериг-херекселдери долузу-биле ажылдап эгелээн. А чамдыктарында эптелге-монтаж ажылдарын үргүлчүлеп турар. Ылангыя мал согар цехте чедир кылыр ажылдар хөй. Бо цехке малдың кежин союп, иштин-хырнын аңгылааш түс-түс цехтерже дамчыдып турар. Мында колдуунда шээр малды соп турар.

— Хүнде-ле 500 баш ажыг малдың эъдин дужаап туру бис — деп, «Тыва» совхозтуң мында мал дужаадып турар төлээлериниң бирээзи, мал аячызы Чудур Ооржак чугаалады. — Соолгу хүннерге чедир 80 ажыг тонна шээр мал эъдин комбинаттың соодукчузунда киирген. Соодукчуларның ажылдап турары эки. Соккан малдың кежин дузап, ону дайлап турар цехте 12 кижи ажылдап турар болду.

— Чамдык дериг-херекселдер четче ажылдавас болганы-биле ажылдың хөй кезиин амдызында хол-биле кылып тур бис. Ынчалза-даа ажылывыста улуг хожудаашкыннар чок — деп, ооң мастери Калиндуу Монгуш чугаалай-дыр.

Бо цех-биле дужаашкан кеъш-чаг аңгылап аштаар цехте тургустунган дериг-херекселдерниң чамдызы база-ла ажылдавас. Мында ажылды колдуунда хол-биле элээн каш кижилер кылып турар.

Комбинаттың бир кол продукция бээр чери — колбаса кылыр цех. Мында ажыл-херек дугайын чугаалап бээрин ол цехтиң начальниги Алимбек Хаджибикарович Яндиеватов дилээдивис.

— Бистиң цехтиң ажылчында мактаныптар хире чүве чок. Колбаса кылыгларын чаа бүдүрүп эгеледивис. Цехтиң дериг-херекселдерин тургусканындан чамдык хажыдыышкыннар бар болган. Ынчангаш боттарывыс ону эде кылып, ажылды шуудадырын кызып тур бис. Цехке шупту 26 ажылчыннар ажылдаар ужурлуг, а амдызында 10 кижи ажылдап турар. Чоорту дериг-херекселдерни бүрүн ажылдаткаш, ажылчыннарны четчелээр бис — деп, ол харылады. Цехтиң ажылчыны Елизавета Монгуш мынча диди:

— Новосибирск хоорайга үш ай иштинде тускай курсту дооскаш, оон ийи ай иштинде Кызылдың эът комбинадынга практиканы эрттирдим. Мынчаар өөренип, хөйнү көрүп алган соонда, ажылдаары белен-дир. Колбаса кылыр цехте каш-ла кижи ажылдап турар бис. Чаа чылдан эгелеп четчир колбаса кылыгларын бүдүрер дээш шалыпкын ажылдаар бис. 1979 чылда эът комбинады бодунуң долу күчүзү-биле ажылдазын дээш бистер бүгү-ле билиг, мергежилдиивисти үндүрүп, улам сорукттуг ажылдаар бис.

Комбинаттың өске-даа цехтеринде ам-даа чедир кылыр ужурлуг ажылдар хөй. Бо бүгүнү чедир кылыр дээш эът комбинадында монтажниктер, электриктер, тудугжулар ам-даа ажылдап турар. Ол ышкаш төрелдешкен комбинаттардан дуза чедирери-биле келген ажылчыннар база ажылдап турар. Ынчангаш эът комбинады удавас бодунуң продукциязын четчири-биле бүдүрүп, чедиишкинниг ажылдай бээр дээрзин чугаажок.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

ТҮҢНЕВИШААН ХҮЛЭЭНИП ТУРАР

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен ноябрь Пленумунуң материалдарын Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери калбаа-биле таныжып, аңаа харыы кылдыр улам күженишкиннерлиг ажылдаарын хүлээнип турарлар. СЭКП райкому болгаш ажыл-агыйларда парткомнар Пленумнуң материалдарын таныштырары-биле тускай графиктерни кылгылаан, лекторларга, агитаторларга тайылбыр сургаалдарны кылып, оларны ажылчын коллективтерге быжыглаан.

Пленум материалдары-биле таныштырылга ажылдары бо чылдың планныг онаалдаларының күүселдези-биле катай келир чылда сорулгаларны салып, чаа хүлээлгелерни ап турары-биле кады эртип турар.

Эң ылаңгыя бо чугула ажыл районнуң «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарында хайнышкынныг чоруп турар.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт бараан фермазының коллективинге совхозтуң директору Ш. Д. Ооржак СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын тодаргай, амыдыралга чижектер-биле чугаалап берген. Совхоз бо чылын күрүнеге эът, дук дужаар планын он айлар иштинде ажыр күүсеткен. Сүт планын күүседири чоокшулаан, планда ажыр 10 тонна сүттү дужаарын саанчылар хүлээнип турар. Ол ышкаш аңаа санал берген саанчылар Сарыглар Карат, Александра Сарыглар, Очур Куулар бо чылын бир инектен 2200 кг сүт саар планын ажыр күүсеткенин чугаалааш, ам келир чылын ол хүлээлгезин 2500 кг чедирерин хүлээнгеннер. Чедиишкиннер-биле чергелештир фермада чедир ажыглавайн турар курлавырларны, ажыл-иште четпестерни база орта шыңгыы чугаалашкан.

Шак мындыг ажыл-ишчи чугааны кылып, Пленум материалдарын директор Ш. Д. Ооржак совхозтуң Аянгаты салбырының хойжуларынга база таныштырган.

Биче-Тейниң хойжу бригадазынга Төп Комитеттиң Пленумунуң материалдарын мында бригадир Ооржак Каңгоол таныштырган. Бригаданың хойжулары бо чылгы кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирип, ниити бригада төрүүр чүс хойга онаажтыр 100 хураганны камгалап алырын хүлээнгеннер.

«Хемчик» совхозтуң малчыннарынга, саанчыларынга, механизаторларынга, шак мындыг таныштырылгаларны совхозтуң удуртукчулары база-ла идепкейлиг эрттирип турарлар. Совхозтуң механизаторларынга Пленум материалын совхоз директору О. Д. Сарыглар таныштырган. Мурнакчы механизаторлар Николай Сендаш, Донгак Очап, Хомушку Дагаанай олар часкы тарылгага техника септелгезин кыска хуусаада шынарлыг чорударынче, кывар-чаар материалга, техникага камналгалыг болурунче өске эш-өөрүн кыйгырганнар.

Бөгүн эртип турар ажылчы чоннуң хуралдарынга ажыл-ишчилер боттарының санал-оналдарынга бистиң чурттувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеде чедип ап турар чедиишкиннериниң талазы-биле онзалап демдеглеп, моон соңгааргы ажыл-чорудулгаларны, планнарны изии-биле деткип турарлар.

Х. МОНГУШ.

Чагаа парлаттынмаза-даа

КОНТРОЛЬДУ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

Барыын-Хемчик районда Эрги-Барлык суурдан кодээ бижикчиниң ук черде радио үзүктелиишкинниг ажылдап, чоннуң чагыткан солуннары болгаш журналдары чогуур үезинде четпейн турар дугайын бижээн чагаазы келген. Редакция ук чагааны чогуур албан черинче чоруткан.

Тыва АССР-ниң Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги А. Иргиттиң редакцияга дыңнатканы болза: чагаада бижиттинген чүүлдерниң чамдызы бадыткаттынган. Эрги-Барлык суурга радио үзүктелиишкинниг ажылдап турганы шын. Агаар-бойдустуң байдалындан Кызылдан самолет келбейн барган үеде почта чедириглези саадай бээр таварылга база турган.

Эрги-Барлык харылзаа салбырында чаа аппаратураны тургусканын соонда, радио үзүктелиишкин чок ажылдап турар.

Кызыл-Мажалыктың харылзаа бездириниң начальниги В. Скобелкинге Эрги-Барлык суурда салбырның ажылын ам-даа шыңгыы контрольга алырын дааскан.

ПРИПОЛЯРЬЕНИҢ НЕФТИЗИ

• • •

Коми автономнуг республикада нефть тывыжы өскен. Тиман-Печорскиниң нефть-газтыг можузунда бойдус курлавырларын дүрген темпилер-биле шиңгээдип ап турар. Печора болгаш Усының ийи хем аразында, тундрада, Усинскиде болгаш Возейскиде «Кара алдынны» казып тып турар. Одаар чүүлдү казып тыварының байдалы мында онза берге: кадыг-дошкун климат, орук чок, нефть ханы чер иштинде.

Кожалары тюменьчилерниң дуржулгазын ажыглап тургаш, «Коминефть» каттыжыышкынның нефтичилери өрүмнээн, черлерни дериириниң септээриниң хуусааларын кызырып турарлар. Бо чылын эрткен чылдыынга деңнээрге одаар чүүлдү казып тывары 40 хуу көвүдээн. Чыл эгезинден бээр онаалдадан ажыр 150 муң тонна нефтини чоруткан. Каттыжыышкында автоматиканы болгаш телемеханиканы калбаа-биле ажыглап турар.

«Коминефть» каттыжыышкынның Усинск трестизи шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Хөй санныг бригадалар беш чылдың үш чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкеннер.

Чуруктарда: Возейскиниң нефть-биле байлак черинде өрүмнээр чер; комсомолчу Надежда Прокопова — тайгада Усинскиниң тудугжузу; чаа өрүмнээн черни шенеп турары.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

• • •

ТАЙБЫҢ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Владимир Ильич Ленинниң удуртулгазы-биле тургустунган күрүнениң айыыл чок чорук органнары алдан бир чыл дургузунда бистиң Төрээн чуртувустуң эрге-ажыктарын идегелдиг-биле камгалап турар.

Бистиң чуртувустуң иштики херээнге даштыкы интервенцияның боо-чепсектиг халдаашкынының, хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының чылдарында олар иштики контрреволюсчу болгаш империализмниң күштеринге удур кадыг-дошкун демисежип турган.

Социализм тургузуушкунунуң үезинде күрүнениң айыыл чок чорук органнары империалистиг разведканың шпионнары-диверсантыларының, даштыкының антисоветчи төптериниң болгаш бандитизмниң ажыл-чорудулгазынга удур чедиишкинниг ажылдап келген.

Фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны тиилээниниң соонда, күрүнениң айыыл чок чорук органнары АКШ-тың, Англияның болгаш оон-даа өске империалистиг күрүнелерниң разведказынга удур кол күштү угландырып келген. Чүге дизе дайын соолуундеги чылдарда делегей байдалы улам чидигленип, Совет Эвилелинге хамаарыштыр АКШ болгаш Англия «соок дайынны» күштелдирерниң политиказын чорудуп, разведканы калбаа-биле ажыглап турган.

Империалистерниң агрессчи политиказының кол уг-шии Совет Эвилелинче, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынче угланган турган. «Соок дайынның» планы-биле чергелештир АКШ-тың империалистери социалистиг чамдык чурттарга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур дайын политиказының тускай доктриназын ажылдап кылган. Ынчалза-даа ССРЭ-ге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарынга удур «соок дайынның» планы буступ дүшкен. Ынчангаш америк империализм политика, идеология болгаш разведка талазы-биле чаа оралдажыышкыннарны кылып турар.

Коммунистиг болгаш революстуг бүгү шимчээшкиннерни иштинден аңгылаштырар сорулгалыг идеологтуг диверсия—империализмниң аңгы талазы-биле стратегиязының кол хевириниң бирээзи болур.

«Психологтуг дайынны» империалистер шпиоништиннерниң, үрегдекчилерниң болгаш өлүрүкчүлерниң үүлгедир хоразының деңнелинге чедир ажыглап турар. Идеологтуг диверсияның болгаш АКШ-тың информация агентствозунуң янзы-бүрү төптерин тургузуп, ССРЭ-ге удур үүлгедигниң программазын ажылдап кылган. Ол программаның эчис сорулгазын чедиишкиннig боттандырары-биле АКШ, Англия болгаш оон-даа өске империалистиг күрүнелер, ийиги делегей дайынының доостуру билек тускай албан черлерин эде тургузуп эгелээн.

1947 чылда АКШ-ка социалистиг күрүнелерге удур төп разведка эргелели тургустунган. Ол ышкаш Англияга, Францияга болгаш өске-даа капиталистиг чурттарга разведка кылыр албан черлерин эде тургускулаан. Америк болгаш англи удуртулганың дорт дузазы-биле барыын герман болгаш япон разведка база тургустунган.

1956 чылда ГФР-ге федеративтиг разведка ССРЭ-ге, ГДР-ге, ЧССР-ге болгаш оон-даа өске социалистиг күрүнелерге удур ажылдап эгелээн.

ССРЭ-ге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарынга удур күш-шыдалын дөгээр сорулга-биле 1948 чылда «Лондон төп» тургустунган. Ооң составында Англия, Франция, Бельгия, Голландия болгаш Люксембург кирип турар. Дайын соондагы чылдарда ССРЭ-ге удур империализмниң хоралакчы ажылының кол угланыышкыннары, шпионаж, диверсия, өлүрүкчү чорук, антисоветчи агитация болгаш пропаганда апарган. Америк болгаш англи разведка совет хамаатыларның репатриациязын (дайын үезинде туттурганнарны оларның төрээн чуртунче чандырары) болгаш резмиграциязын аажок ажыглап турган.

ССРЭ-ниң даштыкы күрүнелер-биле харылзаазының калбарганын ажыглааш, капиталистиг күрүнелер бистиң чуртувусче тускай эртемниг кадрларны, комерсантыларны хөйү-биле разведкаладып турган болгаш оларның аразынга шпионнар кээп турганы билдингир болгай.

Социализмниң делегей системазының чурттарынга удур АКШ-тың, Англияның болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелерниң разведка ажылын күштелдиргени күрүнениң айыыл чок чорук органнарының ажылынга харысалганы бедиткен.

Коммунистиг партия, Совет чазак дайын соолуундеги чылдарда күрүнениң айыыл чок чорук органнарынга дуржулгалыг коммунистерни, комсомолчуларны, аныяктарны хаара тудуп, оларның күжүнге даянып келген. Күрүнениң айыыл чок чорук органнарының ажылынга кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктары узуткаттынган.

Күрүнениң айыыл чок чорук органнарының ажылынга партия съездилериниң шиитпирлери улуг ужур-дузалыг болуп, Совет күрүнениң системазынга болгаш ССРЭ-ге коммунизм тургузаар херекке ооң ролюн бедиткен.

Дайын соолунуң баштайгы чылдарында Прибалтиканың, Белоруссияның болгаш Украинаның девискээринче октаткан америк болгаш англи разведка бөлүүн күрүнениң айыыл чок чорук органнары узуткаан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, ажылчы чоннуң ак сеткилдиг киржилгези-биле, Совет Армияның шериглери-биле болгаш ИХМ-ниң дузазы-биле айыыл чок чорук органнары хөй санныг бандаларны, буржуаз националистер организацияларын узуткаан.

Сөөлгү чылдарда күрүнениң айыыл чок чорук органнары Төп разведка эргелелинге алзеттирген, америк элчин чериниң ажылдакчылары Лэнжелли, Уинтерс, Дулаки болгаш Лэнгдон олар-биле харылзаалыг турган, америк разведканың агентизи Попову илередип сойгалаан.

1962 чылда америк болгаш англи разведканың агентизи Пеньковскийни, англи разведчик Винни болгаш элээн каш америк, англи разведчик-дипломаттарны сойгалаан. Ол ышкаш Москвада америк, англи элчин чериниң шериг-далай атташези (элчин чериниң кайы-бир ажыл талазы-биле тускай эрге-хүлээлгелиг ажылдакчызы) генералдар Гроу биле Хилтоннуң дузалакчызының шпион ажыл-чорудулгазын илереткен. Ындыг таварылгалар кайы хөй болгулап турар.

АКШ-тың, Англияның, Францияның, ГФР-ниң болгаш Японияның разведказы ССРЭ-ниң капиталистиг чурттар-биле политика, экономика, эртем-техника болгаш культура харылзааларын ажыглап турар. Ол ышкаш олар бистиң чуртувусче улам ханылап кирер сорулга-биле садыг-экономика, эртем, культура болгаш оон-даа өске харылзааларны уламчылаарындан ойталавайн турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазынга, ооң сырый каттыжыышкынынга, найыралынга болгаш чаңгыс эвинге удур оралдажыышкыннарны кылып турган, социалистиг делегей системазын божаңнадыры — оларның кол сорулгазы.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртулгазы-биле ажылдап турар Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң ажыл-херээ ол сорулганың кажан-даа бүтпезин бадыткап турар. 1978 чылда Төрээн чуртунуң мурнунга өскерилген А. Н. Филатов, даштыкы күрүнеге дузалашкан А. Б. Шаранский оларның бужар үүлгедиин илереткен.

Шак ындыг ийи-чаңгыс кижилер-биле демисежиишаан, Күрүнениң айыыл чок чорук комитеди политика талазы-биле билиг-мергежилиниң кошкаандан хоралыг салдарга алзышкы дег кижилер-биле профилактика ажылын баш удур планнап алгаш чорудуп турар.

Совет чекистерниң чедиишкиннериниң бир үндезини—оларның Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиязынга бердингени, шынчызы, чон-биле быжыг харылзаазы, серемчилелдии, социалистиг хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагып чорууру болуп турар.

Бодунуң тургустунуп келген үезинде Тываның чекистери Төрээн чуртунуң дайзыннары-биле демисежир ажылга боттарының эвээш эвес үлүг-хуузун база киириштирип келген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Конституциязын амыдыралга боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң ажылдакчылары, чурттуң бүгү чекистери-биле кады, Ф. Э. Дзержинскийниң ажыл-херээн уламчылап, ону сайзыратпышаан, айыыл чок чорук органнарының ажыл-херээнге боттарының күжүн, билиин харам чок берип турар.

Т. СТАЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң КАК-тың даргазының оралакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОЦИАЛИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДАП ТУРАР

● **ПРАГА.** Кладнен бассейнинде Носек аттыг шахтаның коллективи чыл планын ЧССР-де бир дугаарында күүсеткенин рапорттаан. Шахтёрлар 890 муң тонна хөмүр-дашты касканнар. Олар чыл төнчүзүнге чедир 40 муң тонна хөмүр-дашты пландан ажыр бээрин шиитпирлээн.

Шахта коллективи бодунуң төөгүзүнге болгаш бүгү чурттуң төөгүзүнге алдарлыг юбилей болур—социалистиг күш-ажыл бригадазын аңаа тургускавының 20 чыл оюнуң бүдүүзүнде ындыг чедиишкиннерни чедип ап турары алдарлыг болган. Чогум-на харын аңаа, Носек аттыг шахтага, 1958 чылдың төнчүзүнде социалистиг күш-ажылдың бригадазы ажылдап эгелээн, оларның «Социалистиг ёзу-биле ажылдаар, социалистиг ёзу-биле чурттаар!» деп кыйгырыын бүгү чуртка деткээн.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЧУГУЛА РОЛЮ

● **СОФИЯ.** Болгарияның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң болгаш БУР-нуң күрүнениң улусчу контролюнуң каттышкан пленуму аңаа болган. Хөй-нити контролюнга ажылчы чоннарның киржилгезин калбартыр дугайында айтырыгны пленумга чугаалажып көрген.

Амгы үеде республикада улусчу контрольдуң 20 муң ажыг комиссияларында болгаш бөлүктеринде 170 муң улусчу контролёрлар ажылдап турарын демдеглээн. Оон-биле кады профэвилел активтеринде, бөлүктеринде, чөвүлелдеринде болгаш комиссияларында хөй-нити эгелээшкин-биле барык миллион чарты контролёрлар ажылдап турар. Бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, тудугларга күш-ажылдың байдалын экижидер талазы-биле 800 муң саналдарны олар бо чылдың баштайгы чартыында киирген. Оон түңнелинде чүс-чүс миллион лев акшаның экономиктиг ажыын алыр арга тургустунган.

ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫВЫСКАН

● **УЛАН-БАТОР.** Хоорайда алгы кылыглары бүдүрер фабрикада бригадага «Шынар талазы-биле республика рекордсмени» атты МАР-да бир дугаарында тывыскан. Бо хүндүлүг атты күш-ажылга кайгамчыктыг түңнелдерни чедип ап, чүгле бедик шынарның продукциязын бүдүрерин хандырган коллективтерге тыпсыр.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, ажылдың шынарын экижидеринче угланган курс—МАР-ның ажыл-агыйы болгаш культура тургузуушкунунда калбарган социалистиг чарыштың кол угланыышкыны боор турар. Бо бедик ат дээш МАР-ның найысылалында безин күш-ажылчы 400 коллективтер демисежип турар.

ЧОННУҢ УРАН ШЕВЕРЛЕРИ

● **ХАНОЙ.** Вьетнамның уран шеверлериниң коллективтиг күш-ажылы калбак нептерелди ап турар. Амгы үеде республиканың мурнуу чүгүнде 350 ажыг кооперативтерде болгаш бүдүрүлге бригадаларында 234 муң хире кижини хаара туткан. Калбак нептерээшкинни алган кылыглар—циновкалардан, лак-биле чагган чуруктардан, оригиналдыг керамикадан аңгыда чоннуң калбак хереглел бараанннарын, кедээ ажыл-агыйга хереглээр продукцияларны бүдүрүп турар. Күрүне бо коллективтерге чиг-эт, материалдарны берип, оларга чагыгларны үргүлчү берип, сагыш салып турар.

(СЭТА).

КАМПУЧИЯ: патриоттар сырый каттышпышаан

Кампучияның Национал камгалалының чаңгыс аай фронтузун тургусканы Мурнуу-Чөөн Азияга политиктиг чугула болуушкун болган. Пекин-биле каттыжып, шуут-ла бакка сурагжаан Пол Поттуң болгаш Иенг Сариниң пномпеньчи ёзу-чурумунга удур демиселче көдүрлүп үнген кампучий улустуң янзы-бүрү кезектериниң төлээлекчилери ында кирген. Чаңгыс аай фронтунуң Кампучияның хосталган районнарының бирээзинге болган тургузукчу съездинге организацияның Төп Комитедин соңгаан. 4-кү дивизияның политиктиг комиссары болган командири турган. Чөөн округтуң партия комитединиң кежигүнү Хенг Самрин ону баштай берген.

Ёзулуг тайбың, хамаарышпас, демократтыг, нейтралдыг, кала-даа каттышпас болгаш социализмни тургузуп турар Кампучияны тургузар төлээде, боттарының ада-чурттуларын каттыжарынче база пномпеньчи реакцыг бөлүктү дүжүрер дээш демиселди чорударынче кыйгырып турар декларацияны съездиниң делегаттары хүлээп алган.

Фронтуну тургусканы—хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш кампучий улустуң патриотчу демиселиниң алыс түңнели-дир. Америк агрессорларны ашкан тиилелгениң соонда, 1975 чылдың апрель 17-де, Пномпеньниң база Кампучияның өске-даа хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларының байырлап эрттиргени тиилелгениң соонда, чуртка эрге-чагырганы Пекинниң бөлүк чалчалары ээлеп алган. Ол бөлүк чуртка маоисчи көрүм-чурумнарны тургузуп, «казарма социализмин» нептередип, чаң-чаа-ла төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амы-тынын харамнанмайн демисежип турган революсчуларны—ёзулуг патриоттарны массалыг хемчээлдерге кыргып-хыдып туруп берген. Кампучия дээрге кулданыкчы ажыл-иштиг, бодунуң хамаатыларының кандыг-даа эргелери болгаш хосталгалары чок аажок улуг албадал-күчүлел лагери болу берген.

Бодунуң чонунга хамаарыштыр чорудуп турары дерзиилашкынның практиказын пномпеньчи чагырыкчылар кожазында Вьетнамның улузунга хамаарыштыр база ажылдаарын оралдашкан. Гегемонисчи улуг күрүнелерек сорулгалыг кыдат удуртулганың айтышкыннарын ёзугаар ходелбишаан олар Мурнуу-Чөөн Азияда социализмниң чоленгижи—Вьетнамга удур кызыгаар дайынын өскүдүп үндүргеннер. Мындыг байдалда Кампучияның революсчу болгаш патриотчу күштери пномпеньчи ёзу-чурумга удур демиселче көдүрлүп үнген. Амгы үеде патриоттарның чепсектиг күштери чурттуң 19 можуларының хөй пуруузунда демиселди калбарты берген, Ам безин дыка хөй можуларда оларның удурткан чер-чериниң административтиг органнары ажылдап эгелээн, оларны чон аажок хүндүлээр.

Чаңгыс аай фронтунуң тургустунганын Вьетнамның ажылчы чоннары сеткил ханымышкын-биле уткаан. Пномпеньниң чагырыкчыларының өскүдүп үндүргени кызыгаар дайынын соксадырын ук фронтунуң чарлааныңга олар байыр чедирип, өске чурттарга хамаарыштыр ук фронтунуң барымдаалаар деп шиитпирлээни тайбыңның, найыралдың болгаш кала-даа каттышпастың политиказын вьетнамнар изиг-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Ынчаарга бо болуушкунну Пекинге калчаараашкын болгаш дембээрээшкин-биле уткаан. «Женьминьжибао» солун фронтунуң адынга чүзүн-баазын бак сөстер чугаалап, ону... «контрреволюстуг организация» деп адаан. Ынчалза-даа ол нүгүл Кампучияның патриоттарының алызында барып чедип алыр дээн сорулгаларының чырыткылыг келир үезин хелегелеп шыдавас, ооң ңүүрүнде ол патриоттар демиселче көдүрлүп үнген болгаш сырый каттыжып турар. Ол чурттуң салым-чолун Пекин эвес, харын ол патриоттар шиитпирлээрлер.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЕХНИКА ИДЕГЕЛДИГ ДУЗАЛАКЧЫ

TECHNIKA SSSR-POR

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Челябинскиде Колющенко аттыг орук машиналары бүдүрер заводка кылган беш муң дугаар бульдозерни Мурнуу Моравияда Годонин районнуң «Прогресс» деп кедээ ажыл-агыйы кооперативинге байырлалдыг байдалга дамчыдып берген. Ол ажыл-агыйның ажылдакчылары совет техниканы эки билир, ону калбаа-биле ажыглап, бедик-биле үнелеп турар.

ЧУРУКТА: «Прогресс» кооперативке дамчыдып берген бульдозер.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

ДУГУРЖУЛГАНЫ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

БОНН, (СЭТА). Экономика болгаш үлетпүр талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында үр хуусаалыг кады ажылдажылганы хөгжүдер база ханыладыр дугайында дугуржулганы чүүлдүгзүнүп, Герман социал-демократтыг партияның болгаш хостуг демократтыг партияның парламент фракцияларының киирген саналын Барыын-герман бундестаг бадылаашкынның хөй нуруузу-биле хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң бо чылдың май айда ГФР-ге аян-чоруунуң үезинде ат салган бо дугуржулганың политиктиг ужур-дузазы улуг, ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында экономика, үлетпүр, техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле калбак болгаш үр хуусаалыг харылзаа-ажылдажылганы чорударынга үндезинни тургузуп турар деп резолюцияда айыткан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААР

ВЕНА, (СЭТА-ның корр). Национал чөвүлел (Австрияның парламентизи) 1979 чылдың күрүне бюджедин чүүлдүгзүнген. Аъш-чемниң кол-кол продуктуларынга, почтага база демир-орукка өртектерин улгаттырарын, үндүрүглерни өстүрерин ук планда көрүп турар. Чуртталга болгаш школа тудуунга дыка эвээш хөреңгини көрген. Ооң-биле кады шериг чарыгдалынга 13 миллиард шиллинг акшаны чарыгдаарын көрүп турар. Амыдырал деңнелин бедидер, социал херегцелге чарыгдалдарны улгаттырар, үндүрүгге реформа чорудар дугайында ажылчы чоннарның негелдези чаа бюджетте кирбээн.

Ажылчын аңгының материалдыг байдалын экижидер хемчеглерни бюджетте көрбээни таарышпас чүүл болур, деп АКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, АКП ТК-ның секретары Эрвин Шарф СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Келир чылын ажылчы чоннарның төлээр үндүрүүнүң хемчээли өзер. Улуг капиталга деткимче көргүзүп турарынга АКП удурланып турар. Кандыг-даа барымдаа чок турда, шериг чарыгдалын улгаттырганы хөй-ниитиниң сагыш човаашкынын болдуруп турар. Шериг чарыгдалдарын кызыргаш, оон алган хөреңгини социал херегцелге чарыгдаарын негеп турар бис деп, ол уламчылаан.

АКП-ның чугула сорулгазы болза, күш-ажылчы чоннуң эрге-ажыктары дээш, бүдүрүлге ээлериниң үүлгедиишкиннеринге удур шиитпирлиг база чайгылыш чок демисежири болур деп, Э. Шарф медеглээн.

П. МАСЛОВ.

Тбилисиде С. М. Киров аттыг станок тудуг заводунуң токары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Зураб Георгиевич Саралидзе он бирги беш чылдың планын бүдүрүлгеде кымны-даа мурнай күүседип эгелээн. Ам ооң ажылчын календарында—1981 чылдың февраль ай эгелээн.

Зураб Саралидзе бо мергежилге 28 чыл иштинде ажылдап келген. Камналгалыг ажылдаарын чедип алыр дээш социалистиг чарыштың эгелекчизи, аныяктарның дагдыныкчызы кезээде эң берге участоктарга ажылдап келген. З. Саралидзениң чогаадыкчы 12 саналын бүдүрүлгеге шиңгээткен, ооң чылда экономиктиг ажыы 25 муң рубль боор турар.

СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң делегады Зураб Георгиевич хөй-ниитичи улуг ажылды чорудуп турар. Ол—республиканың дагдыныкчылар чөвүлелиниң даргазы.

ЧУРУКТА: маршал Ф. Толбухин аттыг № 6 бүдүрүлге-техниктиг училищениң сургуулдары-биле З. Саралидзе дуржулгазын солчуп тур.

В. МОРГУНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

АЙЫЫЛДЫГ ПЛАННАР

Эрткен неделяда Иранның улуг-улуг хоорайларынга чазакка удур канчаар-даа аажок улуг хемчээлдиг чыскаалдар болгулаан. Чүгле Тегеранга ийи хүн иштинде болган чыскаалдарга үш миллион ажыг кижи киришкен. Чыскаалдар онза байдалды солуур, политиктиг хоругдаттырганнарны хостаар, чуртка кол-кол демократтыг хосталгаларны хандырар деп кыйгырыгның адаа-биле эрткилээн. Ук чыскаалдарның өске бир онзагай талазы болза оларның антиимпериалистиг, бирги ээлчегде антиамерик угланыышкынныг болганы болур. «Эжелекчилер, Ирандан үнүп чоруңар!» деп кыйгырыгны салып турар апарган. Өске чуртка Каттышкан Штаттарның холгаарлап, бодунуң хуу-салымын боттары шиитпирлээринге шаптыктап турарынга Иранның чону удурланып турар.

Американнарга удур хөөннерниң өзүп турарындан Иранда турар он-он муң америк шериг специалистери, садыгжылар дүвүреп эгелээн. Оларның дыка хөйү чуртту каггаш чорууруп шиитпирлээннер. Оларны сөөртүп чандырарынга чүгле хамааты авиакомпаниялар эвес, харын АКШ-тың шериг-транспорт самолёттары киржип турар. Сөөлгү үеде 7 муң американнар Ирандан үнүп чоруткан. Океан ындындан келген чиижен садыгжылар чуртта болуушкуннар күштели бээрге, боттарының фирмаларын далаш-биле хаап, хууда өнчү-хөреңгизин садып турар.

Бо болуушкуннар үезинде Иранның аныяк пролетариадының үнү күштелип турар. Чурттуң экономиказының кол адыры болур Иранның нефтичилериниң 37 муң кижилиг отряды организастыг демиселди чорудуп турар. Бо хүннерде нефть тывыштарында ажыл соксадыышкынын калбарган. Нефть тывыжының деңнели 80 хуу кызырылган, ону даштыкыже үндүр садары база кызырылган. Ооң түңнелинде чурт хүннүң-не 60 млн. доллар карылгага таваржып турар, акша курлавыры эвээжээн. Ажыл соксадыр чорук—ажылчы чоннарның политиктиг негелделерин хандырарынга ажыктыг чепсек болур дээрзин ажылчыннар билип турар.

Иран эрге-чагыргалар чазакка удур хөделиишкиннерниң темпизин эвээжедири-биле репрессияларны чорутпушаан, политиктиг чамдык кажарлаашкыннарны кылып эгелээн. Чазактың болгаш оппозицияның ажылдакчыларының аразында эптежилгени кылырын оралдажып турар. Каттышкан буржуаз чазакты тургускаш, ооң баштыңынга амгы ёзу-чурумга база Каттышкан Штаттарга таарыжыр кижини олуртурун бодап турар. АКШ-тың төлээлекчилери иран оппозиция-биле харылзаа тударын база амгы шериг чазактың орнунга кымны олуртурун дилеп турарын америк парлалга чажырбайн турар. Бир эвес чуртта байдал улам нарыыдааш, америк эрге-ажыктарга айыылды диргелдире бээр болза Иранга хамаарыштыр интервенцияны кылырының планын Вашингтон ажылдап кылып турар.

А. БИРЮКОВ,
А. СУРИКОВ.
(СЭТА).

Тыва танцыларның баштайгы көрүлдези

АЯННЫГ БОЛГАШ ЧАРАШ

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң коллегиязы, профоблчөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому тыва танцыларның баштайгы республика көрүлдезин эрттирерин чарлаан. Көрүлде бир чыл хуусаалыг болган төлээде, ону чер-черлерге база эрттиргилээн. Аңаа шылгараан танцыларны улам эки шынарлыг кылдыр белеткээш, республика көрүлдезинге кээп бараалгатканнар.

Кызылга болуп эрткен ол көрүлдеге 19 танцы коллективтери 270 танцычыларны хаара тудкан. Аңаа 21 чаа тыва танцыларны бараалгаткан. Ук танцылар амыдыралдың янзы-бүрү байдалдарын ээлгир, эптиг, чараш шимчээшкиннерниң дузазы-биле тодаргай илередип турар. Тыва танцы бодунуң сайзыралын уламчылавышаан. Аңаа чижек кылдыр Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыкта Культура бажыңының коллективиниң көргүскени «Аныяктар танцызы», «Долаана», «Үделге» деп танцыларын (удуртукчузу В. Куулар), Каа-Хемде Сарыг-Септиң Культура бажыңының танцычыларының «Тараа» деп танцызы (удуртукчузу Н. Тову), Бай-Тайгада Кызыл-Дагның Культура бажыңының танцы бөлүүнүң «Амданныг далган» деп танцызы (удуртукчузу В. Салчак), Ак-Довурак Культура ордузунуң танцы бөлүүнүң «Хемчиктиң шыңгырааштары» деп (удуртукчузу С. Оюмаа) болгаш оон-даа өске хөй-хөй танцыларны адап болур. Көрүлдеге 32 танцының 17-зин жюри кежигүннери эки деп үнелээни өөрүнчүг.

Үстүнде адаттынган коллективтерден Кызыл-Мажалыктың танцы бөлүү онзаланып ылгалып турар. Оон удуртукчузу В. Куулар бодунуң чогаадыкчы мергежилин үргүлчү бедидип, танцы талазы-биле семинарлар, ном-дептерлерни ажыглап тургаш, танцы чогаадыр ажылын эрес шудургу уламчылавышаан. Бо коллектив чайын бооп эрткен комсомолчу аныяктарның чогаадыкчы эстафетазынга киришкеш база бирги черни алган. В. Куулярның тургускан танцылары үениң негелдезинге дүүшкек, бодунуң үе-чергелериниң сагыш-сеткилинге таарыжыр. Чижээ: «Аныяктар танцызы» ёзулуг-ла амгы үедеги аныяктарның ойнап хөглээшкинин тыва шимчээшкиннер-биле илередип турар. А «Долаана» —ёзулуг-ла тыва аян кирген чараш, эки, ону С. Шактарның амгы үениң ритминге бижээни «Долаана» деп ырызының аялгазынга кылганы кончуг таарымчалыг болганын көрүлдениң жюризи демдеглээн. Моон соңгаар ук танцыны солист ырлап турда, күүседир кылдыр таарыштыр кылып алыры күзенчиг.

Музыка чок болза танцы бүтпес. Ынчангаш танцының утказын долузу-биле тодаратып көргүзерде аңаа таарыжыр музыканы шилип алыры онза чугула. Танцының база бир чугула кезээ болза оон хеви болур. «Долаананың» күүседикчилериниң хеви база таарыжыр. Ынчангаш кажан танцының шимчээшкиннери, музыка болгаш хеп бо үш дүгжүп турар болза, ынчаарда ол ёзулуг үнелелди алыр.

Бо-ла негелделерге дүгжүп турар кылдыр тургустунган танцыларның бирээзи Сарыг-Септиң Культура бажыңының танцы бөлүүнүң күүсеткени «Тараа» деп танцы болур. Бо танцыда кол чүве — холдарның шимчээшкиннери, музыка болгаш хеп ёзулуг-ла тарааның уранчыткан овур-хевирин көргүзе бээр.

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг кедээ Культура бажыңындан келген танцы бөлүүнүң көргүскени «Амданныг далган» деп танцызы база онзагай бооп көзүлген. Кызыл-Даг ортумак школазының башкызы В. Салчак бо удаада ол танцыны тывынгыр, чараш кылдыр тургускан.

Ук номерде танцының «дылы» ындыг кончуг чечен эвес-даа болза, тыва улустуң амыдыралының бир хензиг кезээн көргүзүп турар.

Көрүлдеге киржип келген танцы коллективтериниң удуртукчулары болгаш күүседикчилери үстүнде демдеглеттинген коллективтерниң көргүскен ажылдарындан хөйнү көрүп ап, моон соңгаар танцы талазы-биле ажыл-ижинге ажыглаар эки чүүлдерни алган боор деп бодап турар бис.

Сөөлгү үеде чаңчыл болган янзы-бүрү көрүлделер болгаш фестивальдарга үргүлчү киржип, боттарының билиин доктаамал бедидип, уран чогаадыкчы ажылын кагбайн чоруур удуртукчулар эвээш эвес. Оларның бирээзи РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Оюн Кара-кыс болур. Ол бо көрүлдеге тыва аас чогаалынга үндезилеттинген «Аскак-кадай» деп танцыны бараалгаткан. Ук танцыны моон мурнунда болган 1-ги Бүгү-эвилел фестивалынга көргүзүп турган-даа болза, бо удаада ол улам сайзырангай болгаш төңгел уткалыг апарган. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада Культура бажыңының танцы бөлүүнүң удуртукчузу Зоя Балчыырак «Тевекчилер» деп танцыга ук оюннуң овур-хевирин тургузуп эккелгени өөрүнчүг.

Көрүлде танцычыларның харназыны аныяк болганын илереткен. Республика көрүлдезинге келген 270 ажыг танцычыларның назыны ортумаа-биле — 17 харлыг болуп турар. Ол болза танцы уран чүүлүнүң аныяктар ортузунга нептереп турарын илередип турар.

Чамдык районнардан келген бот-тывынгыр артистер боттарының чер-чуртунуң бойдус чурумалын илереткен танцыларны көргүскен. Ол база-ла эки.

Үстүнде айыткан чедиишкиннер-биле кады четпестер база бар болган. Кол четпестерниң бирээзинге көрүлдениң киржикчилери танцының музыка каасталгазынче чогуур кичээнгейни салбайн барганы болур. Үделгеге чаңгыс-даа тыва национал хөгжүм херекселдерин ажыглаваан, танцыларның хөй кезиин чүгле чаңгыс баян-биле үдеп турган. Эң ылаңгыя тыва аас чогаалынга үндезилеттинген «Тыва оюннар», «Тевекчилер», «Хомусчу кыс», «Аскак-кадай» дээн ышкаш танцыларны чүгле национал хөгжүм херекселдеринге үдеттирген болза улам эки болур ийик.

Хову-Аксының Культура ордузунуң танцы коллективи назы-даа талазы-биле, тускай мергежил-даа талазы-биле аныяк коллектив бооп турар. Оон удуртукчузу А. Зимин «Караңгыдан одунган Тыва» деп улуг теманы шилип алган. Ол темада чаа бодалдар бар-даа болза, белеткели эвээш болганындан чогуур деңнелге чедир күүседип шыдаваан.

Тыва танцыларның баштайгы республика көрүлдезинге тиилээн коллективтерни дипломнар болгаш өртектиг бараннар-биле шаңнаан. Бирги черни Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык Культура бажыңының, Каа-Хемниң Сарыг-Сеп Культура бажыңының танцы коллективтеринге тывыскан. Ийиги черни Ак-Довурак Культура ордузунуң, үшкү черни Бай-Тайганың кедээ Культура бажыңының коллективтери алгылаан.

С. ОЮН,
жюри кежигүнү.

ЧУРУКТА: найысылал Кызылга чоокта чаа болган тыва танцыларның республика көрүлдезиниң үезинде бөлүк танцычылар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

•СПОРТ•СПОРТ•СПОРТ•

ОН ИЙИГИ САЛЫГ

Тыва АССР-ниң шыдыраа чемпионадының он ийи дугаар салыынга колдуунда кара таланың ойнакчылары хөй удуг санын алгылаан. Журналист А. Делгер-оол мастерге кандидат Н. Шиишигинге удур ойнааш, ноянын солуп алырынче кичээнгей салбайн баргаш, ол талага турган кештерин сайгарып четтикпээн. Кара тала ону ажыглааш, кыска талаже солуттунган соонда, халдаашкынны күштелдирген. Мастерге кандидат ноян талазынга турган тергезин е8 шугумга салып, халдаарынга ажыктыг кешти кылгаш, дараазында кара тевези-биле туппартарга, А. Делгер-оол база-ла кара тевези-биле дугланы каапкан. Н. Шиишигин базыт ажыглап, ажык шугумга келген тергези-биле ак ноянны матка олурткан.

Хоочун шыдыраачы П. Артамонов сөөлгү салыгларда тиилелгеже чүткүлдүг ойнааш, маргылдаада байдалын элээн экижиткен. Он ийиги салыгда Кызылдың чемпиону Д. Моңгушту ол уткаш, 6,5 санныг болган.

1978 чылда хоорайның элээди оолдар аразынга чемпиону А. Кольчиков Б. Хомушку-биле салгаш, оюн орту кирип орда, артык бодалыг апарган. Ак тала төнчүзүнге чедир ойнаарын оралдашса-даа, удурланыкчызы камгаланды ойтур шаап, халдап кириптерге, дүжүп берген.

Он ийиги оюнда Шүтдүр-оол Моңгуш М. Түлүшке уттурган. Максим Моңгуш—Д. Ондар хайымнашкан.

Херээжен улустуң чемпионадында бирги чер дээш спортчу демисел чидиглеңген. Тыва АССР-ниң 1978 чылда чемпиону ат дээш К. Кунаа, Т. Сидоренко, Г. Ондар боттарының аразында ачыр-дачыр ойнап, республика чемпиону Л. Соколованы 2 сан мурнай бергеннер.

С. ДАҢЗЫ.

«АКТЕРГЕНИҢ» ШАҢНАЛЫ

Чөөн-Хемчик районнуң школаларының үстүкү класстарының өөреникчилериниң аразынга «Ак терге» клувунуң шаңналы дээш шыдыраа маргылдаазы Чадаана хоорайга чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа он школадан 50 аныяк шыдыраачы киришкен.

Эрткен маргылдааның түңнелинде бирги черни Ийме школазының командазы ээлээн. II, III черлерде Чадаананың № 3, 1 школалары болганнар. Оолдардан Иймениң өөреникчизи Экер-оол Доңгак, уруглардан база-ла ол школаның шыдыраачызы Уран Моңгуш чемпионнааннар.

Тиилекчилерге ВЛКСМ райкомунуң шаңналдарын тывыскан.

О. ШҮҢНЕП.

«ТАЙГАГА» ЭРТКЕН

Эрткен дыштаныр хүннерде «Тайга» станциязынга Кызылдың, Хову-Аксының, Туранның, Бай-Хаактың алдан ажыг хаакчылары маргылдаа эрттирген. Бо маргылдаа спортчу бүрүзүнге шыңгыы шылгалда болган, чүге дээрге тиилекчилер бистиң республиканың шилиндек командазының составынга кирип, келир чылдың февральда Красноярск хоорайга болур зона маргылдаазынга киржир эргени чаалап алыр.

Бо кышкы спортчу сезонда хаакчылар аразынга эң баштай болган шиитпирлиг маргылдаа бо. Аңаа киржип турар спортчулар шуптузу дуржулгалыг, ынчангаш кым тиилекчи болурун баш удур чугаалаары берге. Ылаңгыя Хову-Аксының төлээзи В. Ковалев, М. Григорьев (Бай-Хаак), динамочу Л. Чуруто дээш өскелер-даа киришкен.

Демисел чидиглеңген. 5 километрге болган чарышка орту кирип чорааш, В. Чуруто хаак оруундан үнген. Н. Пономарев мурнунда чораан кижилерни удаа-дараа эртип эгелээн. Аштырган хаакчылар база темпизин улам дүргедеткен. Ындыг-даа болза чээрби харлыг Николай Пономарев тиилелгени чедип алган. В. Ковалев аңаа бир минута четпейн барган. Үшкү черни М. Григорьев ээлээн. Ол база дыка хөй аныяк хаакчыларны эрткеш, ол шаңналдыг черге четкен.

Он беш километр хемчээлдиг черге демисел оон-даа чидиг болган. Бирги, ийиги черлерни Л. Чуруто биле С. Бабкин чаалап алганнар. М. Григорьев бо удаада бешки черни ээлээн.

Херээжен хаакчылар 5 километрге маңнааннар. Туран школазының өөреникчилери Т. Исаева биле Р. Доңгак-оол олар тиилекчилер болганнар. Үшкү черни Бай-Хаактың төлээзи Л. Адаева ээлээн.

В. КОЛНОГОРОВ.

ЧУРУКТА. Татьяна Исаева.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

ТВ

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.40—Эртенги гимнастика.
11.00 — «Чээрби тоску чазы». Уран-чечен телефильм.
12.35—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.35—Медээлер.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—Медээлер.
16.20—Энергетиктер хүнүнге документалдыг фильмнер программазы: «Электричество океаны», «Соңгу чүктүң хереледенишкини», «Даг хемнериниң энергиязы».
17.00—«Латвия ССР-ниң алдарлыг артизи М. Виллерупп ойнаар». Фильм-концерт.
17.15—«Спорт клазы».

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Артист болгаш үе». Дамчыдылга.
18.45—Телемедээлер.
18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00—«Амыдыралдың социалистиг хевири болгаш улустуң чаагай чоруу». Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов киржир. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский чорудар.
20.00—«Чаа тоол». Мульт-фильм.
20.15—«Бөгүн делегейде».
20.30—Т. Калустянның күүселдезинде ырлар болгаш романстар. Киевтен дамчыдылга.
20.55 — «Алкоголизм». Эмчиниң беседазы.
21.25 — «Бажын туттунуп турар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.05 — Р. Рождественский. «Ийи чүс он базым». Поэма. Автор номчуур.
00.00—00.45—«Улуг балеттиң солистери». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. ССРЭ-ниң улустуң артистери Н. Тимофеева болгаш М. Лавровский киржир. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—«Эртемниң амыдыралы».
18.30—«Харылаңар, горнистер».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — 20.20 — «Республиканың улуг үнелиг чүүлү». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага кожууп турар булуттаар, чагбас. Соңгү-чөөн чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28, чамдык районнарга 17—22 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Чөөн чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 36—38, хүндүс 26—28 градус соок.

Республиканың автооруктарынга эртенги шактарда биче туманнаар, ынчалза-даа бир муң метр хире черге оруктуң көстүрү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кардиналга удур дөрт» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Джек элдептиглер чуртунда» 9.40, 11.20, 15.40, «Дөрт мушкетёрлар» 13.00, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг диистиң делегей долгандыр аян-чоруу» 15.00, «Фанфан-Тюльпан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик Гаврила» 10.00, 15.00, «Ак баштыг узун кижиниң ээп келгени» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу Бай-Сөөттүң психоневрология интернадынга доктаамал ажылдаары-биле чолаачыларны, санитарларны, поварларны, кухня ажылдакчыларын, кочегарларны чалап тур.

Көжери-биле холбашкан чарыгдалдарны эгидер болгаш квартира-биле хандырар.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 15. Социал хандырылга министерствозу, телефон 2-30-85.

Эрес-дидим, маадырлыг, алдарлыг чорук дугайында

«МЕН, АНДРЕЙ, ДИРИГ МЕН!...»

Александр Мартынович мурнунга арыг ак саазынны салгаш, демир-үжүүн тудуп алза-даа, бижип эгелеп чадажып-ла олурган... Чүүден эгелезе экил? Утпааны дээш база солдат хүлээлгеге шынчы чорук дээш, дайынчы өңнүүм, сеңээ өөрүп четтиргенин илередири-биле кандыг сөс херегил?

Делир чорудар адрестиң орнунда хап кази военкоматтың дөрт-булуңнуг таңмазы чуруттунган чагаа хавынче база катап көөр-даа. Василевский ол чагааны почтачыдан бир неделя мурнунда алыр үезинде ол ооң адынга келгенинге дораан-на бүзүревээн, ынчангаш: «алдапкан эвес сен ыйнаан, мээң назы-харым шагда-ла келдириишкинден эрте берген болгай...» — деп баштактанган.

Ол ам бо хүннерде, барык дөртен чылдар эрткен соонда, бодунуң фронтучу чалыы назынын база катап сактып, бодунуң өңнүү болгаш чаңгыс полкка шериг албаны эрттирип турганы Андрей Кузнецов-биле чагаалажып ужурга таварышкан. Ол «үш дугаар онза гвардейжи мотоцикл полугунуң взвод командири турган болгаш 1942 чылдың декабрь 10-да Волгоград областың Суровикин районунга болган тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген, база-ла ол черде хөөржүткен Александр Мартынович Василевскийниң тураскаалын мөңгежидери-биле маадырлыы-биле өлген кижиниң дөргүл-төрелдеринден кым диригил база кайда чурттап турарының дугайын дыңнадырын дилеп тур бис...» —деп ооң чуртунда военкоматче бижээн болган.

Олар үстүнде айыттынган тулчуушкуннуң мурнуу чарынында сөөлгү катап көрүшкеннер. Төөгүчүлер ол тулчуушкунну эң шиитпирлиг деп бижиир, а Сталинград тулчуушкуну бүгү-ле өөредилге номнарынга болгаш өске-даа ном-дептерлерге совет улустуң эрес-маадырлыг, быжыг туруштуг чоруунуң эң бедик үлегер-чижээ кылдыр кирип бижиттиннер деп чүвени ынчан кым-даа билбес турган.

...Василевскийниң взводу чаза тарыышкынныг атакаже шаап халдаашкынның оң талазындан бар чораан. Дайынчылар үгер-бөө октарының оя-чире дүжүп каапканы шөлдү тура дүшпейн халчып эрткеш-ле, фашистерниң оңгуларының иштинче шурап кирип эгелээннер. Александр артында эштериниң чыышпыр кел чорууруп билбишаан, эң-не мурнунга маңнап чораан... Хенертен-не бир-ле чүве ооң хөрээнге аартааш кылдыр дегген ышкаш болганын ол ам-даа эки билир. Ооң соонда дораан-на сагыш карарып, билинместей берген...

Ол үш хонганының соонда госпитальга миннип келген. Балыг аар болган: ок ооң өкпезин өде берген.

Чаңгыс кезекке турган ооң эш-өөрү ону өлүрткен деп билип алгаш, ооң маадырлыы-биле өлгениниң дугайын штабче дыңнатканнар. Ынчалза-даа солдат катап дирлип келгеш, соонда-даа дөрт удаа балыглатканының соонда ышкаш, база-ла чыскаалче ээп келген. Ол Польшаны, Чехословакияны, Германияны хостажып, тарып эрткен. Сандомир быжыгланышкынынга болган тулчуушкунга маадырлыг чоруу дээш Александр Невский ордени-биле шаңнаткан, а Одерни ок-бөө адаа-биле кешкени дээш Польшаның шаңналын алган. Чехословакияга ооң портредин бир-ле журналдың даштыкы картынга улгаттыр парлаан. Ооң өңнүү Андрей Кузнецов ону көрбээни хараадаанчыг... ол өске фронтуга дайылдажып чоруп турган.

Александр Мартынович арыг саазынны бодунче чоокшуладыр салгаш, ынча дээн баштайгы одуругларны бижээн: «Мен, Андрей, дириг мен! Экии, эргим өңнүк».

Е. ГОРЕЛИК,
СЭТА-ның корр.

Шарковщина,
Витебск область.

СОНУУРГАКТАРГА

СУГ КЫРЫНГА ЧАДАГ

Американ Вальтер Робинсон Ла-Манш эдуунү суг кыры-биле чадаг кырлап кежип келген.

Ол шак ындыг дидим чорукту кылыры-биле бодунуң чогаадып кылганы онза бүдүштүг ыяш лыжаларын ажыглаан. Англия биле Францияны чарып турар 33 километр суг кырын Робинсон 11 шак 30 минута иштинде «кырлап» кешкен.

КАРТОШКА-БИЛЕ БАЗА ЭМНЕП БОЛУР

Картошканы бис чүгле аъш-чем чүүлү кылдыр көрүп чаңчыккан бис, ынчалза-жок ол эмниг үнүш болур чүве-дир.

Европага картошканы өстүрүп турар апарган сөөлүнде цинга аарыгның хамчыы шуут читкен. Картошкада С витаминден аңгыда, ооң чемниг дазылында каротин, биотин. В витаминнерниң бөлүү, органиктиг кислоталар болгаш өске-даа ажыктыг бүдүмелдер бар. Быжырып каан картошканы улус медицинада чүрек аарыын эмнээринге херегле турары билдингир болгай, картофель чаа-чаа үнүп орда, сыгдудуп үндүрүп алган ооң суун өюлганнаар аарыгларны эмнээринге база херегле турар. Медицинада картофельдиң крахмалын ижин-шөйүндү аарыгларын эмнээринге болгаш хоран-биле хораннанганда база суглаңгы ыжык чавырылдырарда хереглеэр. Картофельдиң чечээниң хандызын хан базышкыны кудуладырынга ажыглаар. Тыныш органнары бачыдап аарый бергенде, хайындырган картофельдиң бузун элээн каш минута иштинде кирип тынарын улусчу медицина сүмелеп турар.

НАЙЫРАЛДЫГ ӨГ-БҮЛЕНИҢ АЛДЫНЫ БОЛГАШ МӨҢГҮНҮ

Мурнуу Казахстанның Келеск районнуң Абай кожээ суурда кайгамчык өг-бүле чурттап турар. Юлия биле Готтильф Гертфельдерлер 50 чыл иштинде найыралдыг кады чурттап келгеннер. Олар чоокта алдын кудазын демдеглеп эрттиргеннер. А оларның уруу Эрна биле күдээзи Курбан ол-ла хүн мөңгүн кудазын демдеглээннер.

Ол дээрге кончуг найыралдыг болгаш хөй националдыг өг-бүле. Чаңгыс крышаның адаанда (чаңгыс бажыңда) орустар, казахтар болгаш немецтер чурттап турар. Юлия биле Готтильф ийи уруун болгаш бир оолду доруктурганнар. Ийи уруу кайызы-даа казах ашактарлыг, оглунуң кадайы орус урут. Ол чаңгыс өг-бүледе уруглары база уругларының уруглары он үш кижи чурттап турар. Олар үш дылга—орус, казах, немец дылдарга чугаалажып турарлар.

«ТРУД» СОЛУНДАН.

ЭРГИМ САДЫП АЛЫКЧЫЛАР!

Чаа чыл-биле!

Бистиң хоорайывыс Чаа чылдың шагаазын уткуурунга белеткенип турар. Байырлалга холбашкан белеткел кижи бүрүзүн бодандырып турар апарган. Эки идиктерни, эп-септи бодунга-даа, төрелдеринге, чоок кижилерге, өңнүктеринге садып ап турары улам калбарган. А эң-не кол чүве болза, Чаа чылдың ЕЛКАЗЫН садып алыры деп чүвени утпаан боор силер. Ынчангаш ёлкаларны садып турар магазиннерни силерге сагындыраал: № 22 магазин (Енисей ол чарыында), № 27 магазин (Красногвардейская кудумчузунда), № 47 магазин (Заречная кудумчузунда), № 4 колхоз рыногунда магазинде. Үстүнде айыткан магазиннер 10 шактан — 19 шакка чедир ажылдаар. Удавас эгелээр Чаа 1979 чыл-биле, эргим садып алыкчылар!

КЫЗЫЛ ҮЛЕТПҮР САДЫЫ

«МОСКВИЧИЛЕР», «ЖИГУЛИЛЕР» ЭЭЛЕРИН МАНАП ТУРАР

1978 чылда РСФСР-ниң акша-бараан лотереязының Чаа чылга тураскааган үндүрүлгезиниң ойнаашкыны декабрь 29—30 хүннеринде Калуга хоорайга болур, ооң киржикчилери «Москвич» деп 100, «Жигули» деп 100 машиналарны ойнап ап болур.

Ойнап алыр өске-даа чүүлдерниң санын көвүдеткен. Оларның аразында «Урал», «Иж-Планета», «Восход» маркаларның мотоциклдери, янзы-бүрү маркаларның радиоприемниктери, эр, херээжен кижилерниң шактары, соодукчулар, өске-даа чүүлдер бар.

Чаа чыл үндүрүлгезинде акша ойнап алыышкыны база хөй. 500 рубльди ойнап алырын көрген.

Чаа чыл үндүрүлгезинде 10600 муң ойнап алыышкыннарны киирген, оларның ниити түңү 18 миллион рубль бооп турар.

Билеттерни ажаалга кассаларындан, садыг бүдүрүлгелеринден, харылзаа салбырларындан, кинотеатрлардан, вокзалдардан садып ап болур.

Чаа чылдың лотерея билеттерин садып алырынче далажыңар, ол дээрге, Чаа чылда силерниң төрелдериңерге, чоок кижилериңерге эки белек болур.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2748.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС — 01364.